

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE MAARİF KONGRESİ VE I. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN EĞİTİM-ÖĞRETİM HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

THE NATIONAL STRUGGLE PERIOD I. EDUCATION'S
CONGRESS AND COMMENTS ON THE EDUCATION RIGHTS
OF I. PARLIAMENT

Nuran KILAVUZ*

İbrahim Halil TANIK**

ÖZET

I.Cihan Harbi ve onu izleyen Millî Mücadele Döneminde, bir taraftan cepheye düşmana karşı savaşılırken, diğer taraftan da ülkeyi geri bırakan eğitim ve öğretim konusunun geri kalmışlığı ile savaşılmıştır. Toplumsal bir ihtiyaç olan eğitim, toplumun kültür ve karakterini muhafaza eder. Türkiye’de eğitim ve öğretimin modernleşmesi Tanzimat’la birlikte başlamış, gerçek anlamda modern eğitim-öğretim sistemine geçiş ise Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilmiştir. Daha Millî Mücadele döneminde Mustafa Kemal, Türkiye’nin çağdaşlaşması için her şeyden önce “cehaletin izale edilmesi” ve eğitimin geniş halk kitlelerine yayılması zorunluluğu üzerinde durmuştur. Eğitimin en önemli görevleri arasında, milletin kültürünü oluşturan sağlam ve kalıcı değerleri genç kuşaklara aktarmak, millî kültürün devamlılığını sağlamaktır. Bir diğeri ise, toplumun davranışlarında istenilen bazı değişiklikleri gerçekleştirmek; toplumun gelişmesini, ilerlemesini ve çağdaşlaşmasını sağlamaktır. Bu gelişmeleri sağlamak için Mustafa Kemal, daha kurtuluş yıllarında 15 Temmuz 1921’de, millî eğitim işlerinin bir programını hazırlamak amacıyla Ankara’da Maarif Kongresi’ni toplamıştır. Bu kongrede alınan kararlara göre, hazırlanacak eğitim programı, Türk Milletinin sosyal ve hayati ihtiyaçları ile çağın gereklerine uygun olmalıdır.

---

*Yrd.Doç.Dr.,Erzincan Üniversitesi,MeslekYüksekOkulu,e-Mail:nurankilagiz@hotmail.com.

**Yüksek Lisans Öğrencisi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,e-Mail:ibrahimhaliltanik@hotmail.com.

Bu kongrede alınan kararlar, daha sonra eğitim konusunda atılacak adımlarda önemli bir rol oynamıştır.

Anahtar Kelimeler: *I. Maarif Kongresi, Öğretmenler, Mektepler*

ABSTRACT

In the World War I and in the National Struggle Period following it, it was fought against the enemy in the front lines, on the other hand, it was also fought against the backwardness of the matter of education that left the country behind. Education, a social need, keeps the culture and character of the society. The modernization of education in Turkey has begun with the period of administrative reforms, the transition to the modern education system, however, has been carried out in the period of Republic. Even in National Struggle Period, Mustafa Kemal Atatürk mainly focused on removing ignorance and the necessity of education's expansion on the spacious mass. Transferring the strong and permanent values forming the nation's culture to younger generations and providing the continuity of national culture are among the most important missions of education. The other one is to carry out some changes demanded in behaviours of the society, to provide the society's development, improvement and becoming contemporaneous.

In order to provide these developments, Mustafa Kemal Atatürk assembled in Ankara Education Congress even in independence years, on 15 June 1921, to make a program of national education works. According to the decisions made in this congress, the education program that is going to be made should correspond with the social and vital needs of Turkish nation and the requirements of the age.

The decisions made in this congress has played an important role for the steps that will be taken about education later.

Key Words: *I. Education's Congress, Teachers, Schools*

GİRİŞ

Türk milleti, Balkan ve I. Dünya savaşlarından çok yorgun ve bitkin çıkmasına ve toprakları 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi gereğince Müttefik Devletler tarafından işgal edilmesine rağmen, esareti kabul etmeyerek Atatürk'ün önderliğinde hürriyet ve bağımsızlığını korumuştur. Bu mücadele sırasında dahi Atatürk, eğitime büyük önem vermiştir. Devletin bağımsızlığını, milletin uygarlık seviyesini ve memleketin refahını millî eğitime bağlı görmüştür. 15 Temmuz 1921 tarihinde Maarif Kongresine katılması bunun

en büyük delilidir.¹ Dönemin meclis başkanlığını da yapan Mustafa Kemal mecliste eğitim-öğretimin önemine işaret eden konuşmalar yapmış ve öğretmenlerin cephede değil, okullarda cehaletle savaşmalarını istemiştir. Türk alfabesinin önemini de vurgulayan Mustafa Kemal, Arap ve Fars kültürü karşısında geri bırakılmaya çalışılan Türk kültür ve medeniyetinin geliştirmek için daha o günlerde Türk alfabesinin değişimine işaret etmiştir.

Eğitim sorunlarını görüşmek üzere toplanan Maarif Kongresi eğitim tarihimiz içinde önemli bir yere sahiptir. Kongrenin toplanış amacı; eğitim sorunlarına realist ve geniş bir perspektiften bakarak bugün itibarıyla sahip olduğumuz tüm maddî ve manevî kaynaklarımızı müspet yönde tasarruf ederek, millî benliğimize aykırı düşmeyerek çağın gereklerine uygun; fakat taklitçilikten uzak millî eğitim programlarının teşekkülünü sağlamaktır.

Kongrenin gündemini, istatistikî bilgiler, nüfusun unsurlara göre taksimi, mekteplerin sayısı ve dereceleri, mektep binaları, öğretmenlerin sayısı, öğretmenlerin dereceleri, öğrencilerin sayıları ve dereceleri, öğrenci velilerinin işi, kız okulları ve sayıları, meşrutiyetten beri memleketin eğitim durumu, ecnebi okulları ve sayıları, her derecedeki okulların gelişmesi ve modernleşmesi için düşünülen çareler yer almıştır.²

Kongrenin sonucunda, önemli kararlar alınarak, bundan böyle ulusun gelişmesini sağlayacak millî eğitim politikalarının ve programlarının geliştirilmesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin izleyeceği yeni politikasının ana hedefleri belirlenmiştir ve bunun uygulanması için harekete geçilmiştir.³

I.MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE MAARİF KONGRESİ ÖNCESİ ÖĞRETMEN FAALİYETLERİ ve ÖĞRETMEN CEMİYETLERİNİN KURULUŞU

1918 Mondros Mütarekesi'nden sonra bölgesel kurtuluş çareleri aramak için teşkilatlanmak isteyen veya Osmanlı Devleti'nden tamamen ayrılarak başka devletlerin himayesine girmek isteyen cemiyetlerin faaliyetleri karşısında Mustafa Kemal; "Millet, birlik olup hâkimiyet esasını ve Türk duygusunu

¹ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1989, s. 9-21.

² İhsan Güneş, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, s. 340.

³ Mehmet Durdu Burak, "Atatürk'ün Eğitim Anlayışı ve Kıbrıslı Mehmet Efendi'nin Eğitime Katkıları", *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:16, No:2, Ekim-2008, s. 299-305.

hedef tutmuştur” diyerek millî mücadelenin esas prensibini; birlik, millî hâkimiyet ve Türklük duygusu, olarak ifade etmiştir.⁴ Anadolu halkı, bu mağlubiyeti kaldırmak için, Yunan işgalinin ardından aynı zamanda silahlı mücadeleye de başlayarak, Kuva-yı Milliye teşkilatları halinde düşmana karşı harekete geçmişlerdir.

A. İşgal Dönemi Öğretmen Faaliyetleri ve Öğretmen Cemiyetlerinin Kuruluşu

Türk milletinin tamamının müdahil olduğu bu seferberlikte öğretmenler de önemli görevler almışlardır. Elbette seslerini duyduğumuz öğretmenler İzmir, Ankara, İstanbul, Konya, Adana gibi büyük şehirlerde yaşayan insanlardı ki bunlar ülkenin her yerinde toplanan miting heyetleri içerisinde zaman zaman yer alarak, halkı “millî” kurtuluş ve bağımsızlık yolunda bilinçlendirmeyi, işgallere karşı pasif bir politika izleyen Osmanlı Hükümeti’ne karşı uyararak adına mücadelede buldukları gibi; silahlı direniş içerisinde de yer almışlardır. Bazı bölgelerde öğretmenler gece asayiş için nöbet tutup, gündüz de derslerine girmişlerdir.⁵ İlk aşamada Kuva-yı Millîye birlikleri içerisinde daha sonra da I. İnönü Muharebesi’yle birlikte düzenli orduyla cephede mücadele eden öğretmenler, gönüllü olarak askerlik yapmışlardır. Oysa I.TBMM 7 Mart 1921 tarihli bir kanunla, medrese mensuplarının, öğretmenlerin ve öğrencilerin askerliklerini tecil etmiş ve silâh altında bulunan öğretmenlerin de tekrar eğitim vazifesine dönmesi kararı alınmıştır.⁶ Öğretim kadrosunun askerlikten muaf tutulması o dönemde cehaletle mücadele için gerekli idi. Bu durumu I. dönem Trabzon Mebusu Hüsrev Bey şöyle açıklıyor; “Bu işten maksat tecildir. Askerlikten af değildir. Yine askerlik esastır. Fakat tahsili ilmü maarifin ve bilhassa uzun senelerden beri medarisi atikamız hocasız kalmış ve bu hocasızlık bizim için en büyük felakettir. Harbi umumide medreselerde tam tahsil zamanında talebeleri yakaladılar, askere sevk ettiler. Bu yüzden maarif sarsıldı. Bu bir daha olmasın diye bu tecile taraftarız”.⁷ Öğretmenler kendilerine tanınan bunca imtiyaza rağmen, vatan savunmasından kaçmayarak tüm varlıklarıyla kurtuluşta önemli vazife-

⁴Ayşe Afet İnan, *M.Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981. s.11.

⁵ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2004)*, Pagem Yayıncılık, Ankara, 2004. s.289-290.

⁶TBMM Zabıt Cerideleri, Dönem: I, Cilt: VI, TBMM Basımevi, Ankara, 1943. s.524-525.

⁷ TBMM Zabıt Cerideleri, Dönem: I, Cilt: VIII, TBMM Basımevi, Ankara, 1945. s.445.

ler almışlardır. Bu vazifelerden belki de en önemlisi savaş durumuna rağmen Anadolu da eğitim mücadelesinin hiçbir zaman durmamış olmasıdır.

Öğretmenlerin bir diğer faaliyetleri de, millî kurtuluşa muhalefet olan asiler ile ilgilenmek olmuştur. Bu asileri teskin etmek amacıyla oluşturulan nasihat heyetlerinde öğretmenler büyük bir görev üstlenmiştir.⁸

1. Millî Mücadele Döneminde Öğretmen Cemiyetleri ve Faaliyetleri

Millî Mücadele Dönemi'ndeki öğretmenlerimizin oluşturdukları mesleki demokratik örgütler aracılığıyla ki; bunlardan bazıları Anadolu'nun ağır şartlarında çalışanlarla yardımlaşmayı ve kalkınmayı amaçladığını bildiren bir cemiyet olan "Türk Cemiyeti Hayriyesi" ismiyle bilinen yardım müessesinin teşekkülüyü, öğretmenler bu cemiyette kurucu üye sıfatıyla görev almışlardır.⁹ Öğretmenler bu cemiyetle, kurtuluş ve eğitim mücadelesi veriyorlardı. Bu mücadele, büyük zafere kadar devam etmiştir. Bu mücadele döneminde, eğitim öncüleri olan öğretmenler mesleklerine sadece karın doyurmak için bakmamışlardır.¹⁰ Millî Mücadele yılları süresince millî eğitimin propagandasına devam edilirken, Anadolu'da "Millî Mücadele Ruhunu" hareketlendirerek, insanları kurtuluşa davet eden ve yine Anadolu'nun ücrâ köşelerinde çıkarılıp gizli yollarla işgal altındaki bölgelere gönderilen gazete, bildiri ve mecmualar bu okullardaki öğrenciler ve öğretmenler sayesinde halka elden ulaştırılıyordu.¹¹

Ankara Maarif Vekâleti hali hazırda kendilerini tüm varlıklarıyla destekleyen Anadolu Öğretmenlerini örgütleyerek, Anadolu eğitim ve öğretimini merkeze yönlendirmekte pek de aceleci davranamıyordu. Fakat Ankara Maarifi'nin yapamadığını "Muallime ve Muallim Cemiyeti" Temmuz 1920'de Hacı Bayram Camii'nde Bakanların da davetli olduğu bir mevlit töreniyle çalışmalarını başlattığı gibi Anadolu Hareketine de sadakatlerini bildirmiş oluyorlardı. Bu cemiyet 7 Mayıs 1921 yılında "Muallime ve Muallimler Birliği" ismini alarak vekâletin desteğiyle geniş bir yapılanma mücadelesine girişmiştir.¹² Bu dönemde öğretmen dernekleri ile Maarif Vekâlet'i sağlıklı ilişkiler kurulmuştur.

⁸ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 289.

⁹ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 290-293.

¹⁰ Cavit Binbaşıoğlu, *Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi*, Anı Yayınları, Ankara, 2005. s.235.

¹¹ Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, TTK Yayınları, Ankara, 1996. s. 41.

¹² Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yayınları, Ankara, 1982. s. 16.

a) İşgal Döneminde Öğretmen Okulları Sorunları ve Öğrenci Faaliyetleri

1921 sonlarına gelindiğinde, I.BMM Hükümeti'nin kontrolündeki bölgelerde özel idarenin fedakârlıklarıyla ayakta kalmayı başaran öğretmen okullarının sayısı 14 olarak tespit edilmiş, öğrenci sayısı ise, 900 olarak belirlenmişti.¹³ I. dönem Karesi Mebusu Vehbi Bey, aynı dönemde gayrimüslimlerin okul sayısı nüfusa oranla Müslümanların okullarından fazla olduğunu mecliste dile getiriyordu; “Memleketimiz içinde ibret gözüyle görebileceğimiz veçhile bir kaza merkezinde yüz hane milel-i gayrimüslim varsa buna mukabil bin beş yüz iki bin, sekiz ila on bin İslâm hanesi bulunuyor. Gayrimüslimlerin muntazam çocuk bahçesi, mekteb-i iptidasi rüştiyesi ve mekatib-i aliyyede tahsil görmüş muallimleri bulunuyor. Hâlbuki (60-70) bin kişilik koca bir kasabada, cemaat namına bir İslâm mektebi yoktur”.¹⁴

İşgal dönemi Türkiye'sinde Anadolu okulları ve öğretmenleri üzerinde üç farklı kuvvetin egemenliği söz konusuydu. Ankara Hükümeti ve İstanbul Hükümeti'nden başka, bir de Yunan işgalindeki bölgelerde faaliyet gösteren Anadolu Eğitim Genel Müdürlükleri eğitim meselelerine müdahale ediyordu.¹⁵ Yunan işgalindeki okullar, Anadolu'daki zulmü en fazla yaşayan devlet teşekkülleri olmuş ve hatta Yunanlıların oluşturduğu Anadolu Eğitim Genel Müdürlüğü'nün baskısıyla Yunanca, bu okullarda zorunlu ders olarak da gösterilmeye başlanmıştı. Bu duruma rıza göstermeyen okullar ise, 1921–1922 yılları arasında kapatılıp,¹⁶ gerektiğinde de yöneticileri öldürüldüğünden, işgal altındaki okullar başta olmak üzere, Anadolu sathına yayılmış tüm eğitim-öğretim kurumları millî mücadele yıllarından itibaren vatanseverlik duygularının ve bağımsızlık isteğinin tüm içtenliğiyle yaşandığı yerler olmuştur. Buna bir misal vermek gerekirse, 1921 yılı sonlarında Madame Gaulis ismindeki bir Fransız yazarın Anadolu izlenimlerinde; “İlkokul çocuklarının milliyetçiler (Kemalistler) gibi giyindiklerini, kendisine coşkuyla yurt sevgisiyle ilgili şiirler okuduklarını”¹⁷ anlatmıştır. Yine Nisan-Mayıs 1922'de, Anadolu'da incelemeler yapan bir başka Türk dostu olarak da bilinen Fransız gazeteci Jean Schliklin, Eylül-Ekim 1922'de Paris'te yayınladığı

¹³ İsmail Göldaş, *Millî Mücadele Döneminde Öğretmenler Hakkında*, Öğretmen Dünyası Yayınları, İstanbul, 1981. s.195.

¹⁴ *TBMM Zabıt Cerideleri*, Dönem: I, Cilt: V, TBMM Basımevi, Ankara, 1981. s.283.

¹⁵ Ergün, s. 16.

¹⁶ Kamil Su, *Sevr Antlaşması ve Aydın (İzmir) Vilayeti*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981. s. 36.

¹⁷ Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, s. 291.

Angora “L’aube de la Turquie Nouvelle (1919–1922)” başlıklı kitabında, Kastamonu’da bir ilkokulu ziyaret ettiğinde karşılaştığı manzarayı anlatırken şu ifadelerle yer vermiştir; “Bu yöredeki ilkokul öğrencileri hep bir ağızdan, var güçleriyle bana heyecanla yurt şiirleri okuyup, kahramanlıklarını anlatıldığı marşlarını söyleyerek, bir şeyleri ispatlamaya çalışıyorlardı”.¹⁸ Aynı gazeteci yaşadıklarıyla ilgili olarak; “Yurtseverlik duygusu okullar üzerinde hüküm sürmektedir ve hürriyetine bu kadar bağlı bir millet hiç kuşkusuz ki mucizeler yaratacaktır”¹⁹ diyerek okulların bu dönemde yurt savunmasında ne denli önemli merkezler olduğunu yabancı gözüyle ortaya koyan önemli bir örnek olmuştur.

Vatan savunmasında yalnız öğretmenler değil, onların yetiştirmekle mükellef oldukları öğrencileri de sorumluluklar üstlenmiş ve bunları layığıyla yerine getirmişlerdir. Birçok okul özellikle öğretmen okulları ve lise öğrencileri silâh altına alınarak her daim savaşa hazır bulunmuşlardır. Küçük yaştaki öğrenciler, istihbarat toplamak, düşmanı yanlış bilgilerle şaşırtmak, hastaların yaralarını pansuman yapmak, su taşımak gibi hizmetlerle görevlendirilmişlerdir.²⁰ Kısacası okullar Millî Kurtuluş Savaşı süresince örgütlenme, bilinçlendirme, propaganda, moral destek merkezi, giyecek, yiyecek-içecek temin edilen imarethane, hastane, millî mücadele toplantılarının yapıldığı ve programlarının hazırlandığı yerler olarak hizmet vermiştir.²¹

Millî Mücadele döneminde öğretmenlerin aktif görevler aldıkları hizmetlerden biri de Millî Mücadele’nin başlangıcında Erzurum ve Sivas Kongrelerine toplam 6 öğretmenin fiili olarak katılması, mebus sıfatıyla millî mücadeleye siyasal destek vermiş olmalarıdır.²²

(1) Büyük Millet Meclisi’nde Maarif Vekâleti ve Bakanların Faaliyetleri

Temsil Heyeti’nin, 20–22 Ekim 1919 tarihinde İstanbul Hükümeti’yle yapılan Amasya Görüşmeleri sonucunda muhatab kabul edilmesiyle beraber, Sivas Kongresi’nde ilk kez bir hükümet gibi davranarak Ali Fuat Paşa’yı Batı Cephesi Komutanlığı’na getirmiş, 23 Nisan 1920 tarihinde de Ankara’da meclisin açılmasıyla birlikte kurulma aşamasına getirdiği hükümeti 3

¹⁸ Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1921)*, TTK Yayınları, Ankara, 1988. s. 198.

¹⁹ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 291.

²⁰ Göldaş, s. 120.

²¹ *TBMM Zabıt Cerideleri*, Dönem: I, Cilt: I, TBMM Basımevi, Ankara, 1959. s.261.

²² Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı*, s. 200.

Mayıs 1920 de Mustafa Kemal 11 bakanla kurmuştur. Bu Meclis Hükümeti'nin bakanlıklarına İstanbul Hükümeti'nden farklı olarak "vekâlet" ismi verilmiştir.²³ Maarif Vekâleti, savaş yıllarında, büyük önem arz eden bir vekâlet olmuştur. İlk Maarif Vekili (Mayıs-Aralık 1920) Dr. Rıza Nur olmuştur. Rıza Nur'un ardından Hamdullah Suphi, Mehmet Vehbi, İsmail Safa görev almışlardır. Ankara'da Maarif Vekâleti, Ulus'ta bugünkü valilik binasının üst katında iki odadan ibaretti. Daha sonra çeşitli semtlere taşınmıştır. Asıl bakanlık örgütü, 1922'de zafer kazanıldıktan sonra kurulmuştur.²⁴ Aynı dönemde İstanbul Hükümeti'nde hizmet veren Maarif Nazırları ise; Ali Kemal, Sait, Abdurrahman Şeref, Rumbeyoğlu Fahrettin Bey'ler ve Hadi Paşa'dır.²⁵

Maarif örgütü merkezi İstanbul'da olması itibariyle Millî Mücadele döneminde Ankara'daki Maarif "vekâlet" olarak görev yaptığından 4 genel müdürlük, 3 müfettişlik bir de program komisyonundan teşekkül ettirilmiş²⁶ ve sonuçta Anadolu'da genç neslin eğitiminden sorumlu iki hükümet ortaya çıkmıştır.²⁷ Bununla birlikte, Ankara'daki Maarif Vekâleti, sadece kendi dönemindeki eğitim sorunlarıyla değil, kendinden önceki maarif sorunlarına da çözüm bulmaya çalışmıştır.²⁸ Bir birliğin sağlanamaması eğitim hayatının inkişafına engeldi. İstanbul'daki yönetim her konuda olduğu gibi, Maarif Vekâleti'ni de, kendi kuralları dâhilinde çalıştırmak istiyordu. Fakat onların düşünceleri, Ankara'nın düşüncelerine uzaktı. İstanbul Hükümeti, daha da ileri giderek Birinci Meclis üyeleri hakkında idam kararı bile yayınlamıştır. Bu idam kararını Dr. Rıza Nur Bey mecliste şöyle değerlendirdi; "Biz hükümeti teşkil edince Padişah ve İngilizler her ne yapabileceklerse yapmağa teşebbüs ettiler. Salih Paşa'yı atıp Ferit Paşa'yı Sadrazam yaptılar. Ferit Paşa Şeyhülislam Dürrizâde'nin imzasıyla bir fetva neşrederek bunda bizi yani Heyet-i Vekile azasını huruc alessultan töhmetiyle itham edip, idamımıza karar verdiler. Hâsılı idam cezasını yedik." İdam cezasının kendisi ve arkadaşları nezdinde bir tesir yapmadığını da şu cümlelerle izah etmektedir; "Şunu söyleyeyim ki, bana da bu yediğim idam cezası kuru sıkı bir tesir yaptı. Baktım idama mahkûm olan arkadaşlar da hiç müteessir görünmediler. Zaten

²³ Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşı, s. 201.

²⁴ Binbaşoğlu, s. 67.

²⁵ Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşı, s. 201.

²⁶ TBMM Z.C. Dönem: I, Cilt: I, s. 202.206.

²⁷ Güneş, s.281.

²⁸ TBMM Z.C. Dönem: I, Cilt: VI, s. 217-218.

ele geçerse bu idam cezasıyla idam edileceğimiz muhakkak idi. Bunu da biliyorduk”.²⁹ Oysaki Birinci I. BMM Hükümeti, “millî irade”nin tecelli etmesini sağlayan bir yöntem olan seçimle işbaşına gelen vekillerden oluşmuş olan bir hükümettir. Dolayısıyla gücünü doğrudan doğruya Türk Milleti’nden almıştır.³⁰

Ankara Maarifi’nin ilk problemi öğretmenlerin maaşlarının ödenmesiyle ilgiliydi. I. TBMM Zabıt Cerideleri’nde de geçen bu hadise ile ilgili Kütahya Milletvekili Cevdet Bey’in istizahı görüşülmüş ve konuyla bağlantılı olarak dönemin Maarif Vekili Dr. Rıza Nur açıklamalarda bulunmuştur. Maarif Vekili “müessif” bir hadise olarak yorumladığı Ankara’daki muallimlerin grevinin müsebbibini bazen bütçe, bazen de Özel İdare memurlarının bilerek ve isteyerek öğretmenlerin maaşlarını vermemeleri şeklinde göstermiştir. Aslında, 1914’te çıkarılmış bir kanun olan İdare-i Hususiye-i Vilayet yasasına göre, Anadolu’daki okulların giderlerini karşılamayla görevlendirilen İl Özel İdareleri³¹ okul giderlerinin karşılanmasına yönelik toplanması gereken “Hisse-i Maarif”³² isimli vergiyi toplamayarak, mali sıkıntıya düşmesiyle birlikte ortaya çıkan bu durum okulların kapanmasına, halkın da okulların kapalı olması sebebiyle Genel Müdürlüklere, Vekâlete protesto telgrafları çekmelerine sebep olmuştur.³³ Dönemin Maliye Vekili Ahmet Ferid Bey maliyenin de sıkıntı çektiğini şöyle anlatıyordu; “Mesele İdare-i Hususiye; memlekette, bütçelerin kâfi olmayacağı ve muktedir olamayacağı derecede mektepler küşat ederek ve o bütçeye müsteniden muallim tayin ederek bunların maaşlarının verilmemesidir. Vilayet-i şarkiyede İdare-i Hususiyeler yoktur. 3-4 vilayetin bir senelik yüz elli bin lira kadar varidatı var, bu yüz elli bin liraya mukabil, memurun maşaatı olarak maarif; beş yüz elli bin lira istiyor. Bunu maarifin karşılaması imkânsızdır. Maliyenin vereceği, yüz elli bin liradır. Geriye kalını maliye ödeyemiyor. Varidata göre muallim tayin etmek daha uygun olur”.³⁴ Bu sorun, vekâletin, dolayısıyla öğretmenlerin daha iyi şartlarda çalışmasına engel oluyordu. Buna rağmen Maarif Vekâleti,

²⁹ TBMM Z.C. Dönem: I, Cilt: I, s. 370.

³⁰ Osman Akandere, “İdama Mahkûm Edilen Bir Hükümet: Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin İlk İcra Vekilleri Heyeti Hakkında Çıkarılan İdam Kararları”, *Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, 2008, s. 23.

³¹ Ergün, s. 13.

³² Öztürk, s. 39.

³³ Ergün, s. 14.

³⁴ TBMM Z.C. Dönem: I, Cilt: V, s. 281.

eğitim mücadelesini bırakmamıştır. Maarif Vekâleti'nin üzerinde durduğu ödenek sorunu meclisin gündeme sık sık gelmiştir. Maliye Vekili Ahmet Ferid Bey, Emniyet-i Umumiyye, Adliye, Nafia, Dâhiliye, Rüşumat ve Maarif Vekilliklerinin bütçelerinden encümeni aracılığıyla 1 960 bin lira tasarruf yaptığını ve bu paranın sair giderler için harcanacağını söyleyince, milletvekillerinin tepkileriyle karşı karşıya kalmıştır. Bu gelişmenin üzerine Maliye Vekili Ahmet Ferid Bey, bütçemizin 39 milyon, giderimizin ise 72 milyon, olduğunu belirtmiş ve paranın 14 milyon lirasının da harcandığını ifade etmiştir.³⁵

Bu dönemde Maarif Vekâleti'nin İlkokulları, İlk öğretmen Okulları ve İdadi-leri, İdare-i Hususiye'ye (özel idare) bağlı bulunmaları sebebiyle harcamaları da bağlı oldukları vilayetler tarafından karşılanıyordu.³⁶ 28.3.1923'te I. Meclis aldığı kararla, Tedrisat-ı İptidaiye kanununun 15. maddesini lağvederek, eğitim giderlerini tamamen Maarif Vekâleti bütçesine almıştır.³⁷ 1921 bütçe açığının kapatılmak için memurların asli maaşlarından, mebusların ise 200 liraya çıkarılan maaşlarının tümünden % 20 kesilmesi kararlaştırıldı. Bu konuyla ilgili olarak 10 Mayıs 1921 tarihli Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde öğretmenlerin ücretleriyle ilgili şu ifadeler yer veriliyordu: "Bu muallimler ve muallimelerin bir kısmı, başka yerden gelirleri olmadığı cihetle, büyük bir müzayaka içerisinde bulunuyorlar".³⁸ Öğretmenlerin çektiği maddi sıkıntıyı dile getiren Kütahya Mebusu Ragıp Bey şunları söylüyordu: "Nazar-ı dikkate alacağımız ve ehemmiyetle telakki edeceğimiz bir mesele var, o da muallimlerin aç kalarak ve dolayısıyla her birisi başka başka meslekler ittihaz ederek, mekteplerin kapanması meselesidir. Ordularımıza verdiğimiz ehemmiyet nispetinde, maarifimize de ehemmiyet vermeli ve memlekette maarifi yaşatmalıyız. Bir milleti ölçmek için o milletin mekteplerine bakmalıdır."³⁹ Bu görüşler, öğretmenlerin Maarif Kongresi başlamadan önceki maddi durumları hakkında bilgi verilmiştir. Dr. Rıza Nur döneminde Maarif Vekâleti Anadolu'nun tamamında bir örgütlenme sorunu yaşadığından, gerektiğinde tartışma mevzuu olan hususlarda derhal müdahale etmekte gecikiyordu. Dr. Rıza Nur içerisinde bulunduğu durumu şöyle açıklıyor; "Dosya yok, memur yok, mütehassıs yok, iş görmek müşkil, merkez teşkilatını tevhid etmeye

³⁵ TBMM Z.C. Dönem: I, Cilt: V, s. 282.

³⁶ Öztürk, s. 42.

³⁷ *TBMM Zabıt Cerideleri*, Dönem: I, Cilt: XXVIII, TBMM Basımevi, Ankara, 1961. s.213.

³⁸ *TBMM Zabıt Cerideleri*, Dönem: I, Cilt: II, TBMM Basımevi, Ankara, 1981. s.307-309.

³⁹ TBMM Z.C. Dönem: I, Cilt: V, s. 282.

çalışıyorum. İptidai ve Yüksek Mekteblerin tedrisatını Türkçeleştirdim, el-kabı kaldırdım, sultanilere lise ismini verdim”.⁴⁰ Dr. Rıza Nur’un bu çalışmaları eğitim-öğretimin millileştirilmesi yolunda atılan önemli bir adımdır.

Millî Mücadele döneminde Maarif Vekâleti’nin önemli bir meselesi de farklı unsurların okulları oluşmuştur. Gerek azınlık okulları, gerekse yabancı okullar Türkiye’de uzun yıllar, devlet aleyhtarı fikirlerin kaynağı ve bu fikirleri öğrencilere aşılama merkezleri olmuşlardır.⁴¹ Osmanlı Devleti’nde yabancı okullar ile ilgili dağılıma bakıldığında ise, yabancı okulların yoğun olduğu bölgelerin İstanbul, İzmir, Güneydoğu Anadolu, Filistin ve Mısır olduğu görülmektedir. Bu da Sevr Antlaşması ile Osmanlı topraklarının çeşitli bölgelerinin, bu coğrafyalarda daha önce faaliyet gösteren devletlerce işgal edildiği sonucunu ortaya koymaktadır.⁴² Azınlıklar bu okullarda kendi kültür ve ideolojilerine göre farklı bir eğitim-öğretim yöntemi uyguluyordu.⁴³ Zira İzmir’de Rum okullarının faaliyetleri hep bu yöndedir. İzmir’de maarif vergisini kendi adına toplayıp, Müslüman halka zulüm etmiştir. Diğer taraftan 1864-1865 yılında açılmış olan Merzifon Amerikan Koleji, Samsun ve havâlisinde Rumların Postuşçuluk etrafında toplanmasında büyük pay sahibidir. Ayrıca kolej, Ermeni ve Rum çetelerine her türlü yardımı yapmıştır.⁴⁴ Maarif Vekâleti de buna mukabil, Antalya ve Karadeniz sahilindeki Rum okullarını kapatmıştır.⁴⁵ Maarif Vekâleti de bu sorunlara bir çare bulma yoluna gitmiştir. Nitekim bu konu dış politika açısından da önemlidir. Maarif Vekâleti 10 Şubat 1921 tarihinde aldığı kararla, mekteplerin her unsura açık olduğu, farklı din ve cemaat anasır çocuklarının da, Türk okullarında eğitim görebileceğini ilan etmiştir. Farklı dine mensup olanların, din derslerini alabilmesi imkânı da sunulmuştur. Okullar daha cazip hale geldiğinde gayrimüslimler de kendi çocuklarını Türk çocukları ile birlikte rahatlıkla gönderebilecek,

⁴⁰ Rıza Nur, *Hayatım ve Hatıratım Cilt: II*, Altındağ Yayınları, İstanbul, 1968. s. 529-530.

⁴¹ M. Hidayet Vahapoğlu, *Osmanlı’dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, Boğaziçi Yayınları, Ankara, 1990. s. 132.

⁴² İlknur Polat Haydaroğlu, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Yabancı Okullar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990. s. 25.

⁴³ Şahin Filiz, “Atatürk’ün Eğitim Felsefesi”, *Cumhuriyetin 100. Yılında Eğitim Kurultayı*, İnönü Üniversitesi Matbaası, Malatya, 2008. s.33.

⁴⁴ Adnan Şişman, “XX. Yüzyıl Başlarından Günümüze Eğitim Alanında Yenilikler, Azınlık ve Yabancı Okullarının Toplumsal Etkileri”, *Cumhuriyetin 100. Yılında Eğitim Kurultayı*, İnönü Üniversitesi Matbaası, Malatya, 2008. s. 95.

⁴⁵ TBMM Z.C. Dönem: I, Cilt: VIII, s. 170.

hiçbir bahane geçerli olmayacaktır.⁴⁶ Gayrimüslimlerin de Türklerle birlikte eğitim görmesi kanunu, eğitimde bir vahdet kurulması yolunda atılan büyük bir adımdır. Tek ulus olarak var olma bilinci, eğitimin tekelleştirilmesiyle ideal boyuta ulaşacaktır.

Mecliste, Anadolu'nun yeniden yapılanabilmesinin temel şartı kabul edilen eğitimin sorunlarının görüşülmesine 26 Nisan 1920 tarihinde başlanmıştır. İlk aşamada meclis içerisinde bu hususla ilgili olarak iki farklı cephe tebarüz etmiştir.

İslâmcılar

Ulusalçılar

İslâmcılar, II. Meşrutiyetten itibaren savunula gelen “Din hiçbir zaman toplumun gelişmesine engel teşkil etmez” fikrini I.BMM’de grubun başını çeken Hafız İbrahim Bey’le birlikte savunuyorken, diğer taraftan da İslam toplumu “Avrupa’nın sefil safahatından bu sayede kurtulmuştur” düşüncesini meclisteki diğer vekillere kabul ettirmeye çalışıyordu.⁴⁷

Ulusalçılar ise; üretken ve tamamen millî bir eğitimi temel almaktaydılar. Sonraları gerçekleşecek olan, Tanzimat’tan bu yana ikili bir sistem halini alan öğretim ve eğitim anlayışı Türk İnkılâbının anlayışına uygun olarak 3 Mart 1924 tarih ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu⁴⁸ ve 1928 Harf Devrimi,⁴⁹ millî eğitimin hayatında atılan büyük bir adımlardır. Mustafa Kemal Paşa, Amerikalı gazeteci Mr. Brown ile yaptığı bir mülakatta gelecek neslin iyi bir eğitim almasının şart olduğunu ifade ederken “ eğitim okul demektir” fikrini daha 1919’daki bu görüşmesinde beyan ediyordu. Dönemin Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey’e göre meclis içerisinde bilimsel ve teknik gelişmeyi temin edecek, toplumu muasır milletler seviyesine çıkaracak modern mekteplere karşı olanlar mevcuttu. Bunlar, günün şartlarına uyum sağlamış mekteplerdi ve yerine eski medrese sisteminin devamından yanaydılar. Medreseye karşı modern mektepleri savunan Mustafa Kemal; “Binaenaleyh mektep lazımdır, mektep namını hep beraber hürmetle, tazimle zikrederim. Mektep dimağlar, insanlığa hürmeti, millete ve memlekete muhabbeti, şeref-i istiklali öğretir. İstiklâl tehlikeye düştüğünde onu kurtarmak için muvafık yolu belir-

⁴⁶ TBMM Z.C. Dönem: I, Cilt: VIII, s. 169.

⁴⁷ Güneş, s. 327.

⁴⁸ Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982. s. 306.

⁴⁹ Yasemin Doğaner, “Elifba’dan Alfabe: Yani Türk Harfleri”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4, Cilt:2, Ankara 2005. s. 34.

tir”⁵⁰ diyerek meclisin de hangi çizgide hareket etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu gelişmeler ışığında ulusalcılar, eğitime hem nasıl kaynak yaratılacağına hem de ülke ekonomisine katkıda bulunabilmenin yollarını düşünmüşler ve Kazım Karabekir Paşa’nın 1920’li yıllardan itibaren savunmaya başladığı sanat okulları açarak istekli gençlerin bir mesleki sanat öğrenmeye teşvik edilmesi hususundaki fikrinin doğruluğundan hareketle, okullarda teknik personel yetiştirilebilmesine imkân verecek bir sistemin kabul edilmesinden yana olmuşlardır. Bunun dışında 9 Mayıs 1920’de mecliste okunan İcra Vekilleri programında hükümetin eğitime yaklaşımını da ortaya koyması açısından önemlidir. “Maarif işlerinde amacımız, verilecek terbiyeyi her manasıyla dini, millî bir şekle koymak ve onları cidal-i hayatta (hayat mücadelesi) muvaffak kılacak istinatgâhlarını (direnme) kendi nefislerinde bulunduracak kudret-i teşebbüs ve itimat-ı nefis gibi seciyeler verecek, müstakil bir fikir ve şuur uyandıracak, bir derece-i aliyyeye isal (ulaştırmak) eylemek, okulların programını düzeltmek, mizaç-ı millete ve şeraiti coğrafyaya, iklimimize, ananat-ı tarihiyye ve ictimaiyemize muvafık ilmi ders kitapları meydana getirmek, halk kütlesinden lügatleri toplayarak dilimizin kâmusunu yapmak, bizde millî ruhu nemalandıracak tarihimizi, edebiyatımızı erbabına yazdırmak, asarı atika-i milliyemizi tescil ve muhafaza eylemek, Şark ve Garbın müellefat-ı ilmiye ve fenniyesini dilimize tercüme ettirmek, hâsılı bir milletin hıfzı hayat ve mevcudiyeti için mühim olan amil maarif umuruna gayreti mahsusa ile çalışmaktır. Bugün ise ilk görevimiz, mektebi mevcude-i hüsn-ü idare etmektir”.⁵¹ I. dönem Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey de bu konuya değinerek; “ Bir çocuğun okuyup yazması, bir çocuğun talimi velhasıl bir çocuğun en büyük düşmanı olan cahillikten kurtarılması bizim için en büyük vazifedir. O çocuk hakkını istemekte haklıdır”.⁵² Ayrıca, şehit çocuklarına da gereken ehemmiyet gösterilmiştir. Vatan savunmasında şehit olanların geride bıraktığı çocuklarına da I. TBMM sahip çıkmıştır. Bu konuda yapılan müzakerelere son noktayı koyan I. TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa, bu konu ile gerekli çalışmaların bir an önce başlamasını ilgili makamlara bildirmiş, Maarif Vekâleti de bu konuda çalışmalarına başlamıştır.⁵³ I. Meclis’te karma eğitim için de önemli çalışmalar yapılmıştır. 1920’de İnas Darülfünunu (Kızlar Üniversitesi) lağvedilerek Darülfünun’a bağlandı. Bir

⁵⁰ Güneş, s.330.

⁵¹ Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, Cilt: III, Eser Neşriyat, İstanbul, 1942. s. 48.

⁵² *TBMM Zabıt Cerideleri*, Dönem: I, Cilt: IV, TBMM Basımevi, Ankara, 1981. s. 539.

⁵³ *TBMM Zabıt Cerideleri*, Dönem: I, Cilt: XII, TBMM Basımevi, Ankara, 1958. s. 254-255.

süre sonra da kız öğrencilerin erkek dershanelerine devam etmeleri ve kendi sınıflarını boykot etmeleri sonucunda İnas Darülfünunu tarihe karıştı. 16 Eylül 1921 tarihli Darülfünun kararı ile karma eğitime geçilmiştir.⁵⁴

Ankara Maarif Vekâleti'nin Anadolu okullarındaki aczi sorun yaratmıştır. Dr. Rıza Nur, yine konunun hassasiyetini şu sözlerle ifade etmiştir; “Ankara orta mektep talebeleri müdürleri aleyhinde isyan ettiler, Leyli okul talebeleri derslere iştirak göstermiyor ve günlerini başıboş geçiriyor”.⁵⁵ Bu dönemde okulların cazip hale getirilmesi de sorun olmuştur. Milletın dikkatini eğitime çekme işi de, uzun bir mesai gerektirmiştir.

Anadolu'daki eğitim mücadelesi yalnız Orta ve Batı Anadolu ile sınırlı değildi. 1920'li yıllarda askerlikle olduğu kadar maarifle de ilgilenen kişilerden birisi olan 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa, yönetimindeki bölge de bulunan okullarda olduğu gibi Anadolu'nun çeşitli yörelerindeki okulların tesisinde de kemiyetten çok keyfiyete ehemmiyet verilmesini öneriyordu.⁵⁶ Ona göre muayyen yerlerde mahdut miktarda büyük ve münasip binalar seçmek veya yapmak, uzak yerlerdeki okullar için ücretli arabalarla nakliyatı kolaylaştırmak, ilköğretimin her yerde yaygınlaşmasını sağlamak ve dilimizle ilgili olarak da Türkçemizin Arap ve Acem etkisinden bir an evvel çıkarılması gerektiğini savunuyordu.⁵⁷ Anlaşılan, bugünkü taşınmalı sistemin uygulamaya konulmasını talep etmekteydi. 1942 yılında 4274 sayılı yasa ile Kazım Karabekir'in bu önerisi “Köy Bölge Okulları” adıyla eğitime başlandı.⁵⁸ Kazım Karabekir Paşa o dönemde savaşın getirdiği zorluklardan birisi olan, sağlık personeli ihtiyacı için de birtakım faaliyetlerde bulunuyordu. Kazım Paşa bu konuda faaliyetlerini şöyle anlatıyordu; “Doğu'nun geniş sahasında teftişlerimde köylerimizin sıhhi durumunu berbat bir halde bulunmasından teessür duyuyordum. Doktorlarımız, halkın sıhhati ile meşgul oluyorlardı. Depolarımız Çar ordularının sıhhiye malzemeleri ile doluydu. Bunlardan halkı istifadelen diriyordum. Fakat küçük sıhhiye ve baytariye (veteriner) memurlarına ihtiyaç vardı. Elimizde tahsil görmüş işsiz gençler vardı. Derhal bunlardan sıhhiye, dişçi, veteriner, küçük memur mektebi açtık. Bunlarla birlikte bir de ebe kursu açtık. 100 kadın ebe yetiştirildi. Küçük

⁵⁴ Binbaşoğlu, s. 275.

⁵⁵ Nur, s. 531.

⁵⁶ Nuri Köstüklü, *Kazım Karabekir ve Eğitim*, Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya, 2001. s. 46.

⁵⁷ Köstüklü, s. 47.

⁵⁸ Köstüklü, s. 47.

sıhhiye memurlarından ikişer sınıf tasdikname aldı ve işbaşına geçtiler”.⁵⁹ Erzurum ve Kars’ta bugünkü endüstri meslek lisesi görevini ifa eden liselerde, demircilik, tesviyecilik, dökümcülük, tornacılık, marangozculuk ve motorculuk bölümleri açılmış, bu bölümlerden mezun olanlar, askeriyenin muhtelif ihtiyaçlarını karşılamıştır. Yine aynı bölgelerde ziraat mektebi ve güzel sanatlar mektepleri açılmıştır.⁶⁰

Doğu Anadolu’da zuhur eden bir olay, eğitim mücadelesi hakkında bize çok önemli bilgi verir. Bitlis’te bir öğretmen; okul yetersizliğinden kendi evini okula çeviriyor. Maarif vekâleti de maddi yönden yardımcı oluyor. Bu mesele mecliste şöyle müzakere edilmiştir; Yusuf Ziya Bey (Bitlis Mebusu); “Muallim efendinin birisi kendi kendine bir mektep açıyor, kendi hanesini mektep haline ifrağ ediyor. Bendeniz maarif dairesine müracaat ettim. Bunu himayenize alınız, buna bir çare bulunuz. Bunun mesaisini tevsi ediniz. Hiç olmazsa bunun yapacağı mesai ile çocuklarımız cehaletten kurtulsun. Maarif Vekâleti de “Nim Resmi” adı ile iki yüz kuruş lira ancak verebildi. İşte bütün Bitlis dâhilinde nim resmi unvanlı bir mektep var”.⁶¹

Millî mücadele döneminde işçi mekteplerinin kurulması, İlk öğretimin dört yıldan beş yıla çıkarılması kararlaştırılırken, 4 Aralık 1921’de “Âli Dersler programının yüksek okullarda kayıtlarına” başlanmıştı.⁶² Eğitim binalarını inşa etmek de o dönemde müşkül bir iş olduğundan, bazen hazır binalardan faydalanılmıştır. Buna örnek olarak I. Meclis’in 30.06.1921 tarihli oturumunda Malatya Mebusu Lütfi Bey’in teklifiyle, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Malatya’daki dairesi, Maarif hizmetine dâhil edilmiştir.⁶³ Mevcut tüm imkânlar zorlanarak, eğitimin ihyası herkesin ilgilendiği bir konu olmuştur.

II. Meşrutiyet dönemi, Cumhuriyet’e öğretmen yetiştirme açısından; düşünsel birikim, iyi yetişmiş eğitimci ve öğretmen kadrosu; mesleki yayın, uygulama örnekleri, fiziksel altyapı gibi tecrübeler bırakmış;⁶⁴ okullarda önemli değişiklikler yapılmış, ortaöğretimde yeni yapılanmalara gidilmiş ve birçok

⁵⁹ Kazım Karabekir, *Çocuk Davamız, Cilt: I*, Emre Yayınları, İstanbul, 1995. s. 65-66.

⁶⁰ Karabekir, s. 248.

⁶¹ *TBMM Zabıt Cerideleri*, Dönem: I, Cilt: IX, TBMM Basımevi, Ankara, 1954. s. 339.

⁶² Güneş, s. 348., Zeki Sarıhan, 1921 Maarif Kongresi, MEB Yayınları, Ankara 2009, s.26.

⁶³ *TBMM Zabıt Cerideleri*, Dönem: I, Cilt: XI, TBMM Basımevi, Ankara, 1958. s. 66-68.

⁶⁴ Niyazi Altunkaya, “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme”, *Cumhuriyetin 100. Yılında Eğitim Kurultayı*, İnönü Üniversitesi Matbaası, Malatya, 2008. s. 300.

yeni okul açılmıştır. Sıbyan ve iptidaiye okullarının düzenlenmesi ile uğraşmak için illerde Maarif Encümenleri kurulmuştur.⁶⁵

Birinci Meclis, ekonomik yönden zayıf olduğu bir dönemde, kitap yazarlarına maddi yardım sağladığını görüyoruz. Antalya sultanisinden yetişmiş Şükürü Efendi, Antalya'ya hâkim olan hükümetler ve orada yaşayan unsurlar hakkında kitap neşretmiştir. Konya bölgesinde Abdülkadir Efendi, Konya'nın Selçuklular dönemindeki durumunu anlatan bir eser yazmıştır. Kütahya'da Tarih öğretmeni İsmail Hakkı Bey (Uzunçarşılı), "Germiyan Tarihi" isimli bir kitap yazmıştır. Dönemin Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey, bu müelliflere maddi yardımda bulunmuştur.⁶⁶

Mustafa Kemal, ulusal eğitim politikası konusundaki görüşlerini çeşitli yerlerde, farklı vesilelerle ifade etmekten de geri durmamıştır. Bu çalışmaların en önemlisi hiç kuşkusuz ki Yunanlılarla Batı Cephesi'nde yapılan Eskişehir-Kütahya Savaşlarına rağmen 15 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da Maarif Kongresi'nin toplanmasıdır. Mustafa Kemal, bu kongrede Türk eğitiminin temsilcilerini bir araya getirerek o güne kadar izlenen geleneksel eğitim yöntemlerinin ülkenin geri kalmasında önemli bir etken olduğunu savunmuştur.⁶⁷ Bir milletin var olma mücadelesi verdiği bir sırada, belki pek çok devlet adamının aklına bile gelmeyecek, gündemi arasında yer almayacak olan eğitim meselesini, memleket için en önemli mesele olarak görmüş ve böyle bir kongre gerçekleştirerek düşüncelerini şöyle ifade etmiştir. "... Bugün Ankara, millî Türkiye'nin millî eğitimini kuracak olan, Türkiye Muallime ve Muallimler Kongresi'nin toplanmasına da sahne olmak mutluluğu ile övünmektedir. Yüzyıllar süren derin bir umursamazlığın, devlet yapısında açtığı yaraları sarmak için gerekli olan çabaların en büyüğünü, hiç kuşkusuz eğitim alanında, esirgmeden göstermek gerekir. Ancak geniş ve yeterli koşullara ve araçlara kavuşuncaya dek, geçecek savaş günlerinde de, tam bir dikkat ve özenle işlenip çizilmiş bir millî eğitim programı yapmak ve eldeki örgütlerimize bugünden verimli çalışmaya yöneltecek ilkeleri hazırlamak için çalışmalıyız".⁶⁸ Görüldüğü gibi Mustafa Kemal, eğitimin artık programlanması

⁶⁵ Cengiz Dönmez; Şahin Oruç, *II. Meşrutiyet Dönemi Tarih Eğitimi*, Gazi Kitapevi, Ankara, 2006. s. 19.;MEB, Türkiye'de İlköğretim: Dünü, Bugünü, Yarını, Milli Eğitim Bakanlığı, İlköğretim Genel Müdürlüğü, Ankara 2003, s.12.

⁶⁶ *TBMM Zabıt Cerideleri*, Dönem: I, Cilt: XIV, TBMM Basımevi, Ankara, 1958. s. 168-169.

⁶⁷ Cengiz Dönmez, "Atatürk'ün Eğitim İle İlgili Görüş ve Uygulamalarına Toplu Bir Bakış", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, Ankara, 2006. s.94.

⁶⁸ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, s. 17.

gerektiğini ve millî bir kimlik kazanarak etkili bir şekilde uygulanmasını ortaya koymaktadır.

Mustafa Kemal, Maarif Kongresi'ne katılan öğretmenler de seslenerek, kendilerine düşen görevleri ortaya koymuş, ülkemizin iyi yetişmiş ve yetenekli bireylere olan ihtiyacını da belirtmiştir. “ Büyük tehlikeler karşısında uyanan ulusların ne ölçüde kararlı olduklarına tarih tanıklık etmektedir. Silahlarıyla olduğu gibi, kafasıyla da savaşmak zorunda olan ulusumuzun, birincisinde gösterdiği üstün gücü, ikincisinde de göstereceğine hiç kuşku yoktur. Ancak bu doğuştan gelen yeteneklere geliştirebilecek bilgilerle donatılmış yurttaşlar gerekir. Bu ödev de sizlere düşmektedir”.⁶⁹

Kongrenin yapıldığı günlerde 18 Temmuz 1921 tarihli Hâkimiyet-i Milliye⁷⁰ gazetesi şunları yazmıştır; “Cephelerde felah ve istiklal ordusu Yunanla mücadele ederken, Ankara’da Muallimler ordusu cehalete karşı müdafaa programı hazırlıyor. Harp ve Maarif cephelerinin ikisinde de faaliyetler var. Millî ordu vatandan düşmana, muallimler ordusu da cehalet ve zulmeti kovacak, iki hizmetin aynı anda tecellisi ulvi bir tesadüftür” diyerek o günkü gelişmeleri çok özgür bir şekilde ifade etmiştir.

II. MAARİF KONGRESİ

Maarif Kongresi'nin toplanmasına ne zaman karar verildiği hakkında değişik görüşler olmasına rağmen dönemin Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Bey Meclis'in 10 Kasım 1921 tarihli oturumunda kongrenin zamansız toplandığı hakkında yapılan eleştirilere cevap verirken şöyle diyordu “Efendiler benim davetimi tarihiyle tetkik buyuracak olursanız daha Afyon, Kütahya, Eskişehir üzerine Yunan ordusu taarruza başlamamıştı...” Bu cevaptan anlaşıldığı gibi kongrenin toplanma kararı, kongrenin başlama tarihinden üç ay önce alınmıştır.⁷¹ Kongrenin toplanmasına büyük ölçüde Mustafa Kemal öncülük etmiş ve Maarif Vekaleti'nin marifetiyle gerçekleşmiştir.⁷²

15 Temmuz 1921 tarihinde Cuma günü Ankara'da toplanmıştır. 15 Temmuz 1921 tarihli Yenigün gazetesi haberine göre, Kongreye maarif müdürleri, mektep müdür ve müdireleri, telif ve tercüme heyeti üyeleri, Maarif Vekâleti müfettişleri, Âli Dersler ve konferanslar müderris ve müderrisanları, gazete

⁶⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s. 17.

⁷⁰ Hakimiyeti Milliye, Sayı 238, 18 Temmuz 1921

⁷¹ Sarıhan, s.54.

⁷² Sarıhan, s.56.

müessilleri iştirak edeceklerdir.⁷³ On beş gün sürmesi planlanan kongre, Yunan saldırısının Ankara'ya yaklaşması nedeniyle birinci haftanın sonunda bitirilmiştir.⁷⁴ Sürenin kısıtlı olmasına rağmen görüşülmesi amaçlanan konularla ilgili önemli tespitler yapılmıştır.⁷⁵ Bu kongre okul ve öğrenci mevcudunu tespit etmek, bu konuda yapılması gereken çalışmaları belirlemek ve eğitime millî bir yön vermek amacıyla toplanmıştır. Eğitim tarihimizde bir dönemin başlangıcı olarak görülmesi gereken bu kongrede Atatürk, eğitim, bilim ve kültür alanındaki düşüncelerini, yapılacak inkılâpların esaslarını, öğretmenler için neler düşündüğünü ve onlardan neler beklediğini anlatan tarihî bir konuşma yapmıştır.⁷⁶

Kongrenin gündemini "istatistikî bilgiler, nüfusun unsurlara göre taksimi, mekteplerin miktarı ve dereceleri, mektep binaları, muallimlerin adedi, muallimlerin dereceleri, talebenin adet ve dereceleri, öğrenci velilerinin işi, kız okulları ve miktarı ile dereceleri, inas mekâtib-i tâliyesine (orta derece) karşı halktaki değerlendirme, Meşrutiyetten beri memleketin maarifinde tedenni veya inkişaf suretiyle vaki olan tahavvül, mekâtib-i hususiye ve ecnebiye, ziraat ve sanayi mekteplerinin hâli, sıbyan mektepleri, evkâf-ı mûnderise (izi kalmamış vakıflar), maarifçe bunlardan edilecek istifade, mahalli maarifin inkişafı için düşünülen hususat, iktisadi malûmat, mahalli istihsalât hakkında malûmat, bu istihsalâtı mekteplerimize tanıtmak için yerli mütehasısların olup olmadığı, medenî, ziraî, sanaî nokta-i nazardan meselenin tetkiki ve hangileri inhitat etmek üzere olduğu, masarif-ı mecburenin mekteplerden gayri ne gibi yerlerde kullanıldığı, son beş sene zarfında bu kısım varidatın mekteplere geçen kısmı, hisse-i maarifin mahallîne sarf edilip edilmediği" konuları oluşturmuştur.⁷⁷

A. Kongre Çalışmaları

Maarif Kongresi ikinci toplantısı Dârümuallimin binasındaki konferans salonunda Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'in başkanlığında yapılmıştır.

Kongrede;

⁷³ Yenigün, Sayı 660-280, 15 Temmuz 1921.

⁷⁴ Nevzat Ayas, Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim, Ankara 1948, MEB Yayınları, s.123.

⁷⁵ Hasan Âli Yücel, Türkiye'de Orta Öğretim, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994, s.36.

⁷⁶ Binbaşoğlu, s. 230-231.

⁷⁷ Binbaşoğlu, s. 235-240.

1. Bakanlık tarafından halk mektepleri hakkında düzenlenen bir proje tartışılmıştır. Bu projede, çocukları hayat içinde başarılı olacak bir kabiliyette yetiştirmek için bir programın hazırlanmasına ihtiyaç olduğu belirtilmiş ve dört sene olan ilköğrenimin beş seneye çıkarılması uygun görülmüştür.

2. O zamana kadar uygulanan ilköğretim programlarının uygulanabilir olmadığı, altı senelik iptidai okullarında okutulan birçok derse ihtiyaç olmadığı, halk eğitimi için yüksek programların değil, halkın daha çok ihtiyaç duyduğu ve istediği lisan, din ve hesap gibi derslerin okutulmasıyla yetinilmesini, halk eğitiminin ancak bu şekilde sağlanabileceği, köylü ve kentlilerin ihtiyaçlarının farklı olması sebebiyle ilkokul programlarının buna göre ayrı ayrı düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir.

3. Projede yer alan meslek derslerinin ilkokullarda bütünüyle öğretilmesinin mümkün olmadığı, ancak sanat ve bir iş için kabiliyetlerin esas olduğu ve kız okullarının, kızların ev kadını olabilmeleri için gerekli pratik bilgilerin konulması gerektiği belirtilmiştir.

Maarif Kongresi 3. toplantısında “Ortaöğretim” konusunu ele alınmış ve orta dereceli okul programlarını ve özellikle idadî teşkilatı tartışılmıştır. Kongrenin son toplantısında ilk ve ortaöğretimin hedefi ve programı hakkında yapılan tartışmalar sonucunda tam bir görüş birliği sağlanmış, kongreye katılanların tümü eğitimi sadeleştirmek, uygulanabilir hâle getirmek ve mahallileştirmek konularında tam bir görüş birliği içerisinde olmuşlardır.⁷⁸ Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey bu hususla ilgili şu sözleri kullanıyordu; “Maarif siyasetimiz, milletin kitle-i esasiyesini teşkil eden çiftçi ve işçi sınıfının her şeyden evvel nazar-ı dikkat önünde tutulmasına ve yeni istikametini bu umdeye dayanmasına bağlıdır”.⁷⁹ Genellikle İlk ve Orta öğretim kademelelerinin hedefi ve programı hakkında görüşlerin beyan edildiği kongrede Mustafa Kemal, eğitim için harcanan çabaların istikbaldeki eğitimin temellerini atmaya yetmeyebileceğinden, fakat gerekli vasıtalara sahip oluncaya kadar geçecek olan devrede itina ile çizilmiş bir eğitim programının uygulanması sonucunda eğitim örgütünün en verimli şekilde çalışacağını da beyan etmiştir.⁸⁰

⁷⁸ Binbaşoğlu, s. 248-249.

⁷⁹ Güneş, s. 323.

⁸⁰ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, s. 19-21.

1. Kongrenin Değerlendirilmesi

Maarif Kongresi, önceden kararlaştırıldığı kadar bir süre çalışmadığı gibi, gündemindeki konuların hepsini inceleyememiş, incelenen konular da yeterli bir derinlikte ele alınamamıştır. Bunun nedeni, Batı Cephesi'ndeki Eskişehir- Kütahya muharebelerinin bütün şiddetiyle devam etmekte olmasıdır. Ancak buna rağmen, ilk ve ortaöğretime ilişkin bazı önemli konular tartışılmış ve karara bağlanmıştır.

Maarif Kongresi'nin asıl önemi, bir ölüm kalım savaşı sırasında Ankara'da öğretmenlerin bir araya getirilmesi ve eğitimin amaçlarının tartışılmasıdır. Atatürk'ün çok değerli açılış konuşmasında yeni kurulmakta olan devletin eğitim ilkelerini ortaya koyması topluma güç ve umut vermiştir.

Bundan sonra ulusun gelişmesini sağlayacak millî eğitim politikalarının ve programlarının geliştirilmesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin izleyeceği yeni eğitim politikasının ana hedeflerini belirlemiş ve bunun uygulanmasını istemiştir.⁸¹ Hamdullah Suphi Bey'in vekâletinde 15 Temmuz 1921 tarihinde düzenlenen bu kongrenin içeriği de Haziran 1921'de Veled Çelebi, Yusuf Akçura, Cemal Hüsnü, Suad, Mustafa Şeref, Ziya Gökalp, Vehbi ve Kazım Beylerden meydana gelen bir komisyonun teşekkül ettirilmesi sonucu konferansın usul ve programı hazırlanmıştır. Memlekette mevcut tüm okulların eğitim ve öğretim birliği sağlaması konusunda görüş birliğine varıldığı 15 Temmuz 1921 Ankara Maarif Kongresi'nde,⁸² Maarif Müdürü Hakkı Baha, Dârülmualimin Terbiye ve Ruhیات öğretmeni Hikmet, dönemin İktisad Vekili Mahmut Esad, Ahmet (Ağaoğlu), "Halk Devleti Düsturları", "Türk Milleti ve Bugünkü Medeniyet" ile ilgili konuşmalar yapmışlardı.⁸³ Mustafa Kemal, konuşmasında; "Türk milletinin gerçekte bulunması gereken noktanın bu olmadığı fakat içerisinde bulunduğu savaş koşulları ve bundan evvel maruz kaldığı saldırılar karşısında tüm evladını cephelerde kaybetmesi sebebiyle, makûs bir talihle karşı karşıya olduğunu ve bunu yok edebilecek yegâne kuvvetinde aydınlanmadan yani eğitimden geçtiğini"⁸⁴ ifade ederek, istikbal için eğitim-öğretimle ilgili alınması gereken bazı önlemlerden ve izlenmesi şart olan esaslardan bahsetmiştir.

⁸¹ Burak, s. 624.

⁸² Arı, s. 185.

⁸³ Öztürk, s. 56.

⁸⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s. 25.

III. MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN EĞİTİM İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ

Mustafa Kemal'in eğitim felsefesini; Türkiye'nin bağımsızlığına, kendi benliğine ve milli ananelerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etme fikri oluşturmaktadır. Atatürk'e göre geçmişin hataları kökünden temizlenmeli ve Osmanlı'dan kalan yetersiz eğitim yöntemleri ortadan kaldırılmalıdır.⁸⁵

Mustafa Kemal'in eğitim felsefesinde, milliyetçilik bir ön kabuldür. İslâm dünyasında uygulanan eğitim ve öğretim, ümmetçi bir içerik ve şekle bağlı olduğundan, gerileme kaçınılmaz olmuştur. İdealist yöntem, eğitimin millî olmasını gerektirmektedir. Eğitimin millîlik vasfıyla Türk ulusunun ümmet ve kütle olmaktan kurtarıp, ulus olarak varlığını sürdürmesini sağlayacaktır. Çünkü Mustafa Kemal, eğitim felsefesini bilimsel, laik ve ilerlemeci esaslara dayandırmıştır.⁸⁶ Bu görüş, Batıyı ve onun eğitim sistemini tam olarak taklit etme anlamına gelmez. Türk eğitim sistemi, hiçbir şekilde tek açılı bir görüşe bağlı kalınarak belirlenmez. Medeniyet tarihi içerisinde tüm düşünce sistemlerinden yeterli ve gereği ölçüsünde yararlanma söz konusudur.⁸⁷

15 Temmuz 1921'de Mustafa Kemal Paşa, Maarif Kongresi'nde Millî Kültürün önemini belirtmiş ve millî terbiyenin gerekliliğini şöyle ifade etmiştir;

“Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarihi tedenniyatında (gerilemeler) en mühim bir amil olduğu kanaatindeyim. Onun için millî terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve evsaf-ı fitriyemizle (tabii yaratılış) münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, Şarktan ve Garptan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye-i millîye ve tarihimizle mütenasip (uygun olan) bir kültür kastediyorum. Sıradan bir ecnebi kültürü şimdiye kadar takip olunan yabancı kültürlerin muhrip neticelerini tekrar ettirebilir. İstikbal için hazırlanan evlad-ı vatana, hiçbir müşkül karşısında serfuru etmeyecek (baş eğmek) kemâl-i sabır ve metanetle çalışmalarını ve tahsildeki çocuklarımızın ebeveynlerine de yavrularının ikmalî tahsil için her fedakârlığı ihtiyattan çekinmemelerini tavsiye ederim. Büyük tehlikeler önünde uyanan milletlerin ne kadar sebatkâr oldukları tarihte müspettir”.⁸⁸

⁸⁵ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Yayıncılık, 2007. s. 335-344.; Sarıhan, s.83.

⁸⁶ Dönmez, s. 94.

⁸⁷ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 338.

⁸⁸ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, s. 16-21.

Atatürk'ün, yenilikçi, çağdaş düşünceler ve disiplin duygularının gelişiminde, başta Şemsi Efendi olmak üzere eğitim aldığı öğretmenlerinin verdiği eğitim ve uygulamaların büyük bir payı olduğu kuşkusuzdur.⁸⁹

Mustafa Kemal, Türkiye'nin genç bir eğitim kadrosuna ihtiyacı olduğunu, vakit kaybetmeksizin millî niteliklere haiz bir Maarifin kurulmasının esas amacımız olması gerektiğini ve bu maarifin belirleyeceği tedrisatın Türk milletinin bu zor günlere düşmesinde önemli tesiri olan Osmanlı devrindeki belirsizliğin ortadan kaldırılarak çağdaş anlamda millî bir maarif teşekkül ettirilmesi gereğinin üzerinde durmuştur. Ayrıca, bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Mustafa Kemal; çağdaş, ulusal, demokratik, laik ve üretken bir eğitimin savunucusudur. Henüz savaşın resmen sona ermediği, Lozan Antlaşması'nın bile imzalanmadığı, Cumhuriyetin ilân edilmediği günlerde, Atatürk Anadolu'yu dolaşıyor, il ve ilçelerde halka hitaben şunları söylüyordu; “Arkadaşlar!... Bundan sonra pek mühim zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zaferler süngü zaferleri değil, iktisat, ilim ve irfan zaferleri olacaktır. Ordumuzun şimdiye kadar kazandığı zaferler memleketimizi gerçek kurtuluşa kavuşturmuş sayılmaz. Bu zaferler ancak gelecek zaferimiz için değerli bir zemin hazırlamıştır. Askerî zaferlerimizle mağrur olmayalım. Yeni ilim ve iktisat zaferlerine hazırlanalım”.⁹⁰ I. TBMM' deki ulusalcı vekiller de din etkisinden sıyrılmış eğitim ve öğretimi yalnızca okur-yazar olmak şeklinde algılamayarak, çocuğu çevreye alıştırmacı, doğuştan sahip olduğu yetenekleri gün yüzüne çıkarmayı amaçlayan ve sosyalleşmeyi sağlayan bir süreç olarak değerlendirmektedirler.⁹¹

SONUÇ

Yoğun bir savaş döneminden yeni çıkan Anadolu halkı, 1919-1922 yılları arasında topyekûn bir mücadeleye girişti. Bir yandan vatan toprakları işgal edilirken bir yandan da cehalet, Anadolu Türkü'ne büyük bir düşman olmuştur. Daha önceki eksik ve millî benliğe uymayan eğitim yöntemleri, halk arasında derin uçurumlara ve geri kalmışlığa sebep oluyordu. Anadolu'nun tek temsilcisi olarak görev yapan I.TBMM, eğitimle mücadeleyi cephede verilen mücadele kadar önemli görmüştür.

⁸⁹ Ali Güler; Suat Akgül, *Atatürk ve Eğitim*, Kara Harb Okulu Basımevi, Ankara, 1999. s. 19.

⁹⁰ İhsan Doğramacı, “Atatürk ve Eğitim”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 3, Cilt: 1, Ankara, Temmuz 1985. s. 63.

⁹¹ Güneş, s. 331.

Millî Mücadele döneminde yaşanan ekonomik sıkıntılar da meclisin işini zorlaştırıyordu. Bunun yanında, İstanbul'da da bir hükümetin var olması ve İstanbul Hükümeti ile yaşanan ihtilaflar da cehaletle mücadeleyi sekteye uğratiyordu.

Belirli bir sistemi olmayan eğitim politikalarından vazgeçerek, eğitim-öğretim hayatını bir düzene oturtmak, geri kalmışlığın izlerini silmek o dönem için önde gelen vazifelerdi. Dönemin, siyasetçileri, askerleri ve öğretmenleri, bu vazifeden çekinmeyerek üzerlerine düşeni, en iyi şekilde yapmaya çalışmışlardır. Bunun en büyük emaresi olarak 15 Temmuz 1921'de toplanan Maarif Kongresi'ni gösterebiliriz. I. TBMM üyeleri ve ilk meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa da eğitim meselesine büyük emek vermiştir.

Maarif Kongresi'nde alınan kararlar, eğitimin ihyası için herkesin tek vücut olarak herkesin elinden geleni yapması şeklinde özetlenebilir. Kongrede alınan kararlar, bir an önce tatbik edilmeye başlanmış, bilimin ışığı ile cehalet karabulutları dağıtmaya çalışılmıştır. Nitekim cehalet en büyük fakirliktir. Halkı bu fakirlikten kurtararak, günün şartlarına hazırlanması için çalışılmıştır.

Maarif Kongresi ve o dönemin diğer faaliyetleri, sonraları gerçekleşecek, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Harf İnkılâbı'nın ilk izlenimlerini gösterir. Artık ulus olma bilinci ön planda tutuluyor, hiçbir tefrikaya meydan bırakılmak istenmiyordu. Eğitimde temel hedef, millî benliğimize uygun, çağdaşlaşmaya özdeş yöntemlerdir.⁹²

Mustafa Kemal eğitim ile ilgili yapmış olduğu konuşmalarla milletin geri kalma nedenlerini analiz ettiğini, eğitim sisteminin bu konuda en büyük suçluluk payına sahip olduğunu, eğitim sisteminde devrim yapılması gerektiğini, eğitimin toplumun özellikleri ve ihtiyaçları yönünde, çağın gereklerine uyması gerektiğini, uygar bir toplum olmak için kültürümüzün yüceltilmesini, eğitimde millîliğin yanında çağdaş çizgilere de yer verilmesi gerektiğinin üzerinde durmuştur.

Unutulmamalıdır ki; Büyük millî başarılar, milletin içte ayrılığa düşmeden, bir amaç doğrultusunda bütünleşebilmelerinin bir sonucudur. Millî Mücadele dünya milletlerine bu hususta önemli bir örnek oluşturmuştur. Fakat Mustafa

---

⁹² Turhan Oğuzkan, "Atatürkçü Eğitim Politikası ve Millî Eğitim" Atatürkçülük (İkinci Kitap) Atatürk ve Atatürkçülüğe İlişkin Makaleler, İstanbul 1984, s.128.

Kemal'in de ifade ettiği gibi "Asıl millî mücadele bundan sonra eğitim alanında verilecektir".⁹³

KAYNAKÇA

- AFET İNAN, Ayşe; M.Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.
- AKANDERE, Osman; (2008/II). "İdama Mahkûm Edilen Bir Hükümet: Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İlk İcra Vekilleri Heyeti Hakkında Çıkarılan İdam Kararları", SAÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2008/II, s.185-241.
- AKYÜZ, Yahya; Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S.2004), Pagem Yayıncılık, Ankara 2004.
- AKYÜZ, Yahya; Türk Eğitim Tarihi. Pagem Yayıncılık, Ankara 2007.
- AKYÜZ, Yahya; Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuooyu (1919-1922), TTK Yayınları, Ankara 1988.
- ALTUNYA, Niyazi; "Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme", Cumhuriyet'in 100. Yılında Eğitim Kurultayı, İnönü Üniversitesi Matbaası, Malatya, 2008. s.297-319.
- ARI, Asım; "Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim", Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:22, Sayı:1, Ankara 2002. s.181-192.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri C.II , Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1989.
- BERKES, Niyazi; Türkiye'de Çağdaşlaşma. Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit; Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi, Anı Yayınları, Ankara 2005.
- BURAK, Durdu Mehmet; "Atatürk'ün Eğitim Anlayışı ve Kıbrıslı Mehmet Efendi'nin Eğitime Katkıları", Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:16, No:2, Kastamonu 2008 Ekim. s.298-312.
- DOĞANER, Yasemin;"Elifba'dan Alfabe: Yani Türk Harfleri", Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Cilt:2, Sayı:4, Ankara 2005 Aralık. s.27-44.
- DOĞRAMACI, İhsan; "Atatürk ve Eğitim", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 3, Cilt: I, Ankara 1985 Temmuz. s.66-91.

⁹³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s. 19.

- DÖNMEZ, Cengiz; ORUÇ, Şahin; II. Meşrutiyet Dönemi Tarih Öğretimi, Gazi Kitapevi, Ankara 2006.
- DÖNMEZ, Cengiz; “Atatürk’ün Eğitim İle İlgili Görüş ve Uygulamalarına Toplu Bir Bakış”, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi. Cilt:7, Sayı:1, Ankara 2006. s.91-109.
- ERGİN, Osman Nuri; Türk Maarif Tarihi C.III, Eser Neşriyat, İstanbul 1942.
- ERGÜN, Mustafa; Atatürk Devri Türk Eğitimi, Ocak Yayınları, Ankara 1982.
- EROĞLU, Hamza; Türk İnkılâp Tarihi, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1982.
- FİLİZ, Şahin; “Atatürk’ün Eğitim Felsefesi”, Cumhuriyet’in 100. Yılında Eğitim Kurultayı, İnönü Üniversitesi Matbaası, Malatya 2008. s.32-40.
- GÖLDAŞ, İsmail; Millî Mücadele Döneminde Öğretmenler Hakkında, Öğretmen Dünyası Yayınları. İstanbul 1981.
- GÜLER Ali; AKGÜL, Suat; Atatürk ve Eğitim, Kara Harb Okulu Basımevi, Ankara 1999.
- GÜNEŞ, İhsan; Birinci TBMM’nin Düşünce Yapısı (1920-1923.)Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009.
- Hakimiyeti Milliye, Sayı 238, 18 Temmuz 1921.
- KARABEKİR, Kazım; Çocuk Davamız Cilt: I, Emre Yayınları, İstanbul 1995.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri; Kazım Karabekir ve Eğitim, Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya 2001.
- NUR, Rıza; Hayat ve Hatıratım II. Cilt, Altındağ Yayınları, İstanbul 1968.
- OĞUZKAN Turhan, “Atatürkçü Eğitim Politikası ve Milli Eğitim” Atatürkçülük (İkinci Kitap) Atatürk ve Atatürkçülüğe İlişkin Makaleler, İstanbul 1984.
- ÖZTÜRK, Cemil; Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası. TTK Yayınları, Ankara 1996.
- POLAT HAYDAROĞLU, İpek; Osmanlı İmparatorluğu’nda Yabancı Okullar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- SARIHAN Zeki, 1921 Maarif Kongresi, MEB Yayınları, Ankara 2009.
- SU, Kamil; Sevr Antlaşması ve Aydın. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.
- ŞİŞMAN, Adnan; “XX. Yüzyıl Başlarından Günümüze Eğitim Alanında Yenilikler, Azınlıklar ve Yabancı Okulların Toplumsal Etkileri”, Cumhuriyet’in 100. Yılında Eğitim Kurultayı, İnönü Üniversitesi Matbaası, Malatya 2008. s.83-104.
- TBMM, Z.C. Devre:1, Cilt:1, TBMM Basımevi, Ankara, 1959.

- TBMM, Z.C. Devre:1, Cilt:2, TBMM Basımevi, Ankara, 1981.
TBMM, Z.C. Devre:1, Cilt:4, TBMM Basımevi, Ankara, 1981.
TBMM, Z.C. Devre:1, Cilt:5, TBMM Basımevi, Ankara, 1981.
TBMM, Z.C. Devre:1, Cilt:6, TBMM Basımevi, Ankara, 1943.
TBMM, Z.C. Devre:1, Cilt:8, TBMM Basımevi, Ankara, 1945.
TBMM, Z.C. Devre:1, Cilt:9, TBMM Basımevi, Ankara, 1954.
TBMM, Z.C. Devre:1, Cilt:11, TBMM Basımevi, Ankara, 1958.
TBMM, Z.C. Devre:1, Cilt:12, TBMM Basımevi, Ankara, 1958.
TBMM, Z.C. Devre:1, Cilt:14, TBMM Basımevi, Ankara, 1958.
TBMM, Z.C. Devre:1, Cilt:28, TBMM Basımevi, Ankara, 1961.
VAHAPOĞLU, M.Hidayet; Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları, Boğaziçi Yayınları, Ankara 1990.
Yenigün, Sayı 660-280, 15 Temmuz 1921.
YILMAZ, Zafer, BAKIR, Kemal; Balkan Milliyetçiliğinin Türk Eğitim Düşüncesine Etkileri. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:13, S:1, Nisan 2009. s.52-70.
YÜCEL Hasan Âli, Türkiye'de Orta Öğretim, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994.